

I. Dönem. 1 Eylül 1943 - 5 Mayıs 1944, haftalık, 30 sayı. "İdeolocya Örgüsü", "Tanrıkulundan Dinlediklerim" ve "Siyah Pelerinli Adam" bu dönemin başlıca yazı serileridir. Ayrıca derginin ilk dört sayısında altmış Türk fikir adamı ve yazarına sorulan dokuz soruluk bir anket ve cevaplarıyla bunların değerlendirilmesi de yer almış, Necip Fazıl "Nefs Muhasebesi" adını verdiği bu anketi derginin ikinci döneminde daha başka sorularla birlikte yetmiş beş fikir ve iş adamı üzerinde tekrarlamıştır. **II. Dönem.** 2 Kasım 1945 - 2 Mayıs 1948, haftalık, 87 sayı. "Halkadan Pırıltılar", "Efendimiz, Kurtarıcımız, Müjdecimizden", "Vecdimin Penceresinden", "Dininizi Öğreniniz", "Çöle İnen Nur", "İmam Rabbânî'den Mektuplar", "Bir Pırıltı Binbir Işık" adlı seri yazılar yanında sanat, fikir, felsefe, politika, edebiyat, şiir ve hikâyeye de büyük ölçüde yer veren dergi bu dönemde zengin bir muhteva arzeder. Bu iki dönemde *Büyük Doğu*'da sürekli imzaları görülen isimlerden bazıları şunlardır: Şiirleriyle Bedri Rahmi Eyüboğlu, Ziya Osman Saba, Sabahattin Kudret Aksal, Fazıl Hüsni Dağlarca; hikâyeleriyle Sait Faik, Mahmut Yesari, Zahir Güvemli, Oktay Akbal; romanıyla Samiha Ayverdi; çeşitli makaleleriyle Hüseyin Cahit Yalçın, Burhan Toprak, Salih Murat Uzdilçin, Fikret Adil, Reşat Ekrem Koçu, Nurullah Berk, Ahmet Adnan Saygun, Hilmi Ziya Ülken, Kâzım Nami Duru, Mustafa Şekip Tunç, Salih Zeki Aktay, Nizamettin Nazif ve Şükrü Baban. **III. Dönem.** 11 Mart 1949 - 26 Ağustos 1949, haftalık, 25 sayı. Bu dönemde yarım gazete ebadında dörder sayfadan ibaret olan dergide yazıların hemen hepsi günlük gazete içinde düşünülebiyecek bir karakterdedir. Sanat ve edebiyatla ilgili yazıların yayımlanmadığı bu dönemin seri yazısı ise "Mümin-Kâfir"dir. **IV. Dönem.** 14 Ekim 1949 - 29 Haziran 1951, haftalık, 62 sayı. "Esseyid Abdülhakîm'in Tasavvufu'ndan" ve "Risâle-i Nur'dan" seri yazılarının yayımlandığı bu dönemde dergi daha çok dinî ve siyasî bir görünüştür. Edebiyat ve sanat çok amatör seviyede ve okuyucu şiirlerine münhasır kalmıştır. **V. Dönem.** 16 Kasım 1951 - 12 Aralık 1951, günlük, 27 sayı. **VI. Dönem.** 16 Mayıs 1952 - 19 Eylül 1952, günlük, 122 sayı. **VII. Dönem.** 7 Mayıs 1954 - 9 Temmuz 1954, haftalık, 10 sayı. Dinî ve siyasî yazıların dışında bu dönemde derginin edebî muhtevasını Âsaf Hâlet Çelebi'nin ve Nahit Sırrı Örik'in yazıları oluş-

turmuştur. Necip Fazıl'ın "Poetika"sının esasını teşkil eden parçalarla "Altın Halka" yazı serisi de yine bu dönemde neşredilmiştir. **VIII. Dönem.** 30 Mart 1956 - 2 Mayıs 1956, günlük, 35 sayı. **IX. Dönem.** 6 Mart 1959 - 10 Ekim 1959, haftalık, 33 sayı. Edebiyat ve sanat konularının da yer aldığı bu dönemde "Ruh ile Nefs", "O ki O Yüzden Varız" seri yazıları yayımlanmıştır. **X. Dönem.** 30 Eylül 1964 - 25 Kasım 1964, haftalık, 9 sayı. Necip Fazıl'ın Hz. Peygamber'in hayatını anlattığı manzum "Esselâm"ı ve "Gençlere Vaaz"ı bu dönemde çıkmıştır. **XI. Dönem.** 22 Eylül 1965 - 12 Ocak 1966, haftalık, 17 sayı. **XII. Dönem.** 19 Temmuz 1967 - 10 Ocak 1968, haftalık, 26 sayı. **XIII. Dönem.** Mayıs 1969 - Aralık 1969, aylık, 7 sayı. **XIV. Dönem.** 6 Ocak 1971 - 28 Nisan 1971, haftalık, 17 sayı. **XV. Dönem.** 8 Mayıs 1978 - 5 Haziran 1978, haftalık, 5 sayı.

Adını, çıkışından altı yıl önce Necip Fazıl'ın yazdığı ve "Türk Millî Marşı" olarak adlandırdığı şiirden alan *Büyük Doğu*'nun ilk sayısında başlık altına "Fikir - Sanat - Hareket-İş" ibaresi konmuştur. Daha çok siyasî karakteri olan bu dönemin kapaklarında, o yıllardaki benzeri dergilerde olduğu gibi savaş fotoğrafları ve çarpıcı alt yazılar yer almıştır. Necip Fazıl'ın dünya görüşünü ve cemiyet nizamına ait düşüncelerini aksettiren "İdeolocya Örgüsü" yazıları da bu dönemde başlamıştır. "İdeolocya Örgüsü'nün ilk yazısındaki, "*Büyük Doğu* Türk vatandaşının sınırları dışında herhangi bir coğrafya planını kucaklamıyor" ifadesi, derginin aynı zamanda millî karakterini belirtir. Nitekim ikinci dönemden itibaren kapaktaki dergi adının (ğ) harfi üzerindeki işaretin yıldızıyla beraber hilâl şeklinde olması da aynı sebepten kaynaklanmıştır.

İlk iki dönemden sonra giderek dinî makale ve tefrikalara geniş şekilde yer veren *Büyük Doğu*'da, *Ağaç* mecmuasında olduğu gibi, Necip Fazıl yazar kadrosunun siyasî yelpazesini zaman zaman oldukça geniş ve müsamahalı tutma yoluna gitmiştir. Dergideki birçok yazı çeşitli takma adlarla kendisi tarafından kaleme alınmış, bazı yazıları da değişik dönemlerde mükerrer olarak yayımlanmıştır. Kendi imzası dışında Ne - Fe - Ka, *Büyük Doğu*, Be - De, Ahmet Abdülbaki, Adıdeğmez, Hikmet Sahibinin Abdinin Kölesi, Hi - Ab - Kö, Ozan, Bankacı, Prof. Ş. Ü., Neslihan Kısakürek takma adlarını kullanmıştır.

Büyük Doğu, geniş yazar kadrosu çerçevesinde şiirle birlikte hikâye, eleştiri, deneme ve günlük türlerinde yazıların yayımlandığı önemli bir yayın organı olmuştur. Bu sanat ve edebiyat türlerindeki yazılar yanında dergide siyaset, din, yakın devir tarihi, teknik, hukuk, tıp, masonluk, II. Abdülhamid ve Tanzimat'ın mahiyeti gibi konularda da dikkat çekici, uyarıcı ve ilmi yazılara yer verilmiştir.

Polemikleri, sansasyonel kapanış ve çıkışlarıyla da dikkati çeken *Büyük Doğu*, Türkiye'de İslamî hareketle yol açan belli başlı yayın organlarından biri durumundadır. Dinî yayınların hemen hiç bulunmadığı bilhassa 1950 öncesinde gençlerin dinî kültüre yönelmesinde oldukça önemli bir rol üstlenmiştir.

Bakanlar kurulu veya mahkeme kararıyla sık sık kapatılan, polis vasıtasıyla toplatılan, takibe uğrayan veya çeşitli sebeplerle sahibi tarafından yayımına ara verilen *Büyük Doğu*, "Kaldırımlar Şairi"nden sonra Necip Fazıl'ı tanıtan ikinci bir unvan olmuştur. Derginin adı altında ve sloganları etrafında bir de siyasî cemiyet (o yıllarda parti kavramıyla eş anlamda) kuran Necip Fazıl, bu vesile ile memleketin hemen bütün şehirlerini dolaşp büyük ilgi görmüş ve coşkun bir dinleyici kitlesini arkasında sürükleyen konferanslar vermiştir. *Büyük Doğu*'daki birçok yazısı yüzünden Necip Fazıl değişik iktidarlar devrinde adli takibata uğrayarak hakkında defalarca beraat, tevkif ve hapse mahkûmiyetle sonuçlanan kararlar verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Çebi, *Bütün Yönleriyle Necip Fazıl Kısakürek'in Şiiri*, Ankara 1987, s. 47-48; Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, Ankara 1987, s. 15-18; a.m.f., "Kısakürek, Necip Fazıl", *TDEA*, V, 329-333; Muzaffer Doğan, "Büyük Doğu'da Yazı Yazarların Listesi", *Suffe Kültür Sanat Yıllığı 1984: Necip Fazıl Armağanı*, İstanbul 1984, s. 243-245; a.m.f., "Büyük Doğu", a.e., s. 494-497; Mustafa Özer, "Büyük Doğu", *TDEA*, I, 483-484.

ORHAN OKAY

BÜYÜK HAN

Kıbrıs'ta
XVI. yüzyıl sonlarında
yapılan han.

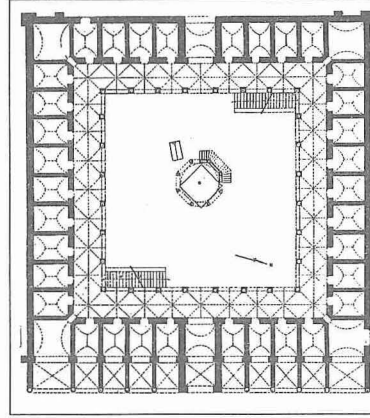
Lefkoşe şehrinde bulunan *Büyük Han* adadaki Türk mimari eserlerinin en başta gelenlerindendir. Kıbrıs fethinin arkasından buraya tayin edilen ilk Türk beylerbeyi olan Muzaffer Paşa tarafından 1572 tarihine doğru yaptırıldığı ileri sü-

rülmektedir. İngiliz yazar G. Jeffery de kaynak göstermeksizin G. Mariti'nin, bu hanın Muzaffer Paşa evkafından olduğunu yazdığını bildirir. Güney Anadolu'daki Alâiye (Alanya) ile Kıbrıs arasında yapılan ticarette tüccarlar bu handa konakladıklarından buraya Alâiyeliler Hanı denildiği gibi o zaman Anadolu'nun güney kıyıları Karaman eyaleti sayıldığı için Karamanlılar Hanı da denilmiştir.

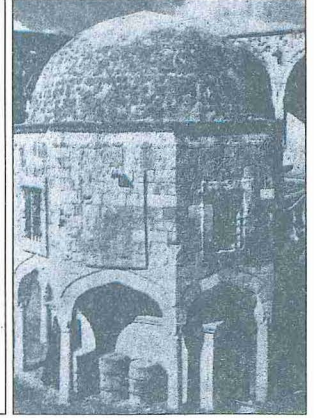
Hanın yapım tarihini kesin olarak bildiren bir kitâbe yoktur. Bir arşiv belgesinden (BA, *Ruûs Defteri*, nr. 221, s. 164), 18 Safer 979 (12 Temmuz 1571) tarihinde Muzaffer Paşa'nın Kıbrıs kalelerinin tamiri için İstanbul'dan mimar istediği ve bunun için Bostan adlı bir mimarın gönderildiği öğrenilmektedir. Aynı mimarın Lefkoşe'deki bu hanı da yapmış olması mümkündür.

Büyük Han Kıbrıs'taki Türk idaresi boyunca esas görevine uygun olarak kullanılmıştır. Ancak adada bir süre araştırma yapan Jeffery'nin 1918'de bildirdiğine göre bina Kıbrıs'ın ana cezaevine dönüştürülmüş ve o sıralarda hâlâ bu kullanışın izlerini taşımaktaydı. Bir ara fakir ailelere barınak olmuş, İngiliz idaresinin sonlarına doğru tamirine başlanmış, fakat çalışmalar uzun bir müddet tamamlanmadan kalmıştır. Halen tamir çalışmaları sürmektedir.

Büyük Han, klasik dönem Osmanlı-Türk hanları tipinde, kesme taştan inşa edilmiş iki katlı bir yapıdır. Hanın esas girişi, dışarıya sivri bir kemerle açılan bir eyvan biçimindedir. Bu cephede han duvarına bitişik olarak tek kat üzerine bir sıra halinde dükkânlar yer alır. Bunlar sonraları çok bozulmuştur. Asıl girişin tam karşısında ikinci bir kapı vardır. Ön cephedeki çapraz tonozla örtülü dükkânlar, esas hanın alt katında bitişik oldukları hücrelerle bağlantılıdır. Alt katın gözleri tekne tonozlarla örtülü olup avlunun dört tarafında uzanan revaklara açılırlar. Çapraz tonozlu bu revaklar sivri kemerlidir. Bunların pâyeleri belirli bir üslûba işaret etmeyen başlıklara sahiptir.

Büyük Han'ın
alt kat planı
(Gönül Öney'den)
ve avlusundaki
köşk mescid

Avlunun iki köşesinde yukarı kata çıkışı sağlayan birer taş merdiven vardır. Üst kat odaları tüccarların barınması için kullanıldığından hepsi dışarıdan ışık alan birer menfeze sahiptir. Her oda birer tekne tonozla örtülü olup önlerinde doluşan revak çapraz tonozlarla örtülmüştür. Revakların sivri kemerlerini taşıyan sütunların başlıkları da zemin katında olduğu gibi kaba işlenmiş ve belirli bir üslûbu aksettirmeyen bir işçiliğe sahiptir. Kapı ve köşelerdekiler de dahil olmak üzere üst katta kırk hücre vardır.

Büyük Han'ın avlusu ortasında, namaz mekânına iki taraflı merdivenle çıkılan sekizgen planlı bir mescid vardır. Bazı cephelerinde pencereleri olan ve üstü bir kubbe ile örtülü bulunan mescidin alt katı sütunlara oturan kemerler halindedir. Benzerlerinde olduğu gibi burada aslında bir şadırvanın bulunması gerekir; ancak sonraları bu şadırvanın akar suyu kerner aralıklarının bazıları kapatılarak bir çeşmeye dönüştürülmüştür.

Jeffery, burada 1,50 m. yüksekliğinde bacalar tesbit etmiş ve bunlara dayanarak Büyük Han'ın kuzey kanadının belki Türkler'den önce Ortaçağ içlerinde yapılmış olabileceğini ileri sürmüştür. Ancak bu görüş hiçbir ilmi esasa dayanmamaktadır. Lefkoşe'de Türk dönemi mimarisinin en belirli örneği olan Büyük Han, her özelliğiyle klasik Osmanlı

han ve kervansaraylarının bir numunesidir. Orta avlusundaki fevkanî mescidiyle, Bursa'da Yıldırım Bayezid'in XV. yüzyıl sonunda yaptırdığı Koza Hanı'na ve I. Mehmed'in XV. yüzyılda inşa ettirdiği İpek Hanı'ndaki mescidlere benzer. Büyük Han, Kıbrıs'ın Osmanlı dönemi Türk mimari eserleri arasında en başta gelen anıtlardandır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Ruûs Defteri*, nr. 221, s. 164; G. Jeffery, *A Description of the Historic Monuments of Cyprus*, Cyprus-Nicosia 1918, s. 98; Cevdet Çağdaş, *Kıbrıs'ta Türk Devri Eserleri*, Lefkoşe 1965, s. 11; Emel Esin, *Turkish Art in Cyprus*, Ankara 1969, s. 28, lv. XXV-XXVI; Gönül Öney, "Lefkoşe'de Büyük Han ve Kumarcılarhanı", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi* (1969), Ankara 1971, s. 271-297; Oktay Aslanapa, *Kıbrıs'da Türk Eserleri*, İstanbul 1975, s. 12-17; Semavi Eyice, "Kıbrıs'ın Tarihi ve Türk Eserleri", *TTOK Belleteni*, XLIV/323 (1974), s. 12-13.

SEMAVİ EYİCE

BÜYÜK KAPI

Necip Fazıl Kısakürek'in
(ö. 1983),
mürşidi Abdülhakim Arvâsi'yi
anlattığı eseri.

Necip Fazıl *Büyük Doğu* dergisinde 2 Kasım 1945'ten itibaren "Halkadan Pırıl-tılar" başlığıyla bir çeşit yeni evliya menkıbeleri tarzında kısa hayat hikâyeleri, anekdotlar ve vecizeler yayımlamaya başladı. Bu seri, ifade değişiklikleri ve bazı ilâvelerle, aynı isim veya "Veliler Ordusundan 333" adı altında derginin hemen bütün dönemlerinde devam etti. Ayrıca 1948'den itibaren kitap halinde de çeşitli baskıları yapıldı.

1965 yılında yayımlanan *Büyük Kapi* ise (2. bs. 1966) yazarın bu türe girebilecek yazılarının biraz daha geliştirilmesinden doğmuştur. Kitaplarının tertibi,

Büyük Han -
Lefkoşe /
Kuzey
Kıbrıs
Türk
Cumhuriyeti